

Lojze Perko:
Osnutek k Martinu Krpanu

Književnost

F. S. Finžgar: Zbrani spisi, zv. XI. Črtice. Založila Nova založba v Ljubljani, 1942/XX, str. 332.

F. S. Finžgar: Zbrani spisi, zv. XII. Mladinski spisi. Nova založba, 1943/XXI, str. 360.

S tema dvema zvezkoma se je za sedaj zaključila izdaja Zbranih spisov F. S. Finžgarja. Ta dva zvezka nista urejena po kakšnem kronološkem načelu, temveč po vsebinskem ter po notranji sorodnosti posameznih manjših stvaritev, ki so izhajale v zadnjih petdesetih letih Finžgarjevega delovanja. Da, zadnjih petdeset let, saj ima najstarejši donesek iz XII. zvezka, s katerim se pisatelj spominja svojega očeta Francetovega Franceta, resnično datum — 1893 ter nas tako rahlo spominja na jubilej! Tako je Finžgar dal v teh dveh zadnjih zvezkih nekakšne prereze svoje tvornosti pod dvema vidikoma: v XI. zvezku je zbral svoje manjše črtice, v XII. pa svoje mladinske spise od najmlajših do najstarejših let.

Črtice (XI. zv.) je razdelil v dva dela: v prvem je nabral niz manjših črtic iz »Slovenca«, »Mentorja«, »Mladike« in »Doma in sveta« in jih zdaj objavil pod skupnim naslovom Znanici s poti; v drugem delu pa je pod samostojnimi naslovi ponatisnil nekaj svojih krajših novel večinoma iz zadnjega časa. Ker je nastal ta drobiž med leti 1901—1939, ima gotovo zelo različno slogovno barvo in tudi ceno ter je zanimiv za spoznavanje Finžgarja kot pisateljske osebnosti in njegovega razvoja; večja je njegova relativna vrednost kakor pa absolutna, kjer bi bilo vse dognano in postavljeno za vselej. Tako so med Črticami čustveni in miselni prigodniški feljtoni, kakor so izhajali za slavnostne dni v »Slovencu« (Selškega župnika velika noč, Dies magna et amara valde, In moje misli se ustavijo), ki izpričujejo Finžgarjevo nagnjenost v moderni slog čustvenega psihologizma, lirizma, neke secesije ter so nekake svečeniške meditacije brez zgodbe, le z odsevom življenja v miselnih in čustvenih senčnatih odtenkih. Tem se pridružuje tudi Njiva iz »Mentorja« in ima programsko osnovo. Podobne pa so tudi nekatere črtice iz »Doma in sveta« iz časa, ko je Finžgar plačeval davek lirični romantiki s takimi mehkobnimi senčnimi slikami kot so Njene citre romajo, Peregrin itd. Tudi socialna Pomlad pod oknom in avtobiografsko srečanje z Lampetom na Sv. Joštu so slabše stvari tega žanra v primeri z opisom zadnjega petdesetega romanja na goro v črtici Še enkrat, ki je tudi iz tega časa (1905) in se lahko postavi najboljšim

Meškovim ob stran kot — Finžgarjevo delo v — Meškovem slogu. O noveli Oče je oče bi bil mnenja, da bi spadala v sklop X. zvezka, ker je vsa v okviru Deteljice in drugih novel tega časa, tako slogovno kakor vsebinsko z romantično ljubeznijo malomeščanskih ljudi.

Druge krajše novelice tega zvezka so uglašene na trdnejšo struno in imajo poudarek tudi v izraziti socialni tendenci, katero pa nosi polnokrvno, skoraj da naturalistično zvesto opisano življenje v klenem in svojskem umetniškem oblikovanju. Ta socialna uglašenost je našla prvi, toda slabotnejši odziv že v črtici Pomlad pod oknom, močnejšega pa že v Silvestru («Mentor» 1910), ki pomeni začetek poznejših Finžgarjevih srečanj iz pisarne. V njem je pokazal, kako razmere rode zločince, ter končuje z neodgovorjenim vprašanjem: Kdo je kriv? In to vprašanje se stopnjuje preko Služkinje (S 1920) v najmočnejšo, naravnost naturalistično v dramatični napetosti in slogu drame Razvalina pisano črtico Sibirija (DS 1935), ki je ena izmed najmočnejših socialnih podob v naši književnosti. Druge novele iz let 1938/39. pa so pisane vse iz očitne težnje, pokazati rane sedanjega socialnega reda ter nuditi obenem — kot delo duhovnika — tudi zdravilo. V osnovi tem črticam, ki so v koncu XI. zvezka, je gotovo plemenita tendenca, toda — zakaj naj bi tendenca zmanjševala ceno, če pa je življenje v njih podano v takem jeziku, kot ga je pisal pri nas samo še Levstik, in tako polnokrvno, da se nahajamo ves čas sredi življenja? Igro Verigo je pisatelj ponovil v kondenzirani koledarski črtici Za prazen nič (KDM 1938). Tale naš Jaka (KDM 1939), ki je doživel že prevod v francoščino (Ferd. Kolednik), opisuje, kako naši gruntarski fantje uhajajo med delavski proletariat, grunt pa propada. Kovač popotnik pa je pisana za dobrodelni list (Nova zapoved 1939) in kaže ob romanju denarja vso bedo našega predmestja ter potrebo dobrotelnosti. Brez tendence, temveč samo živa oblikovna sila pa je gnala Finžgarja pri pisanju planšarske zgodbe o čudaku Prekvati ovci (M 1939), ki spada gotovo med Finžgarjeve najboljše stvari sploh.

Tako je ta zvezek (XI.) zmes Finžgarjeve lirične meditativne proze iz časov secesije precej realitivne vrednosti, zanimiv pa gotovo za razvoj njegovega sloga in umetniške rasti; potem je vidno zanimanje za socialno vprašanje, kakor ga je začel že z romanom Iz modernega sveta, pa sedaj dobiva v kratkih, izrazito tendenčnih črticah zrele in močne podobe, med njimi je nekaj najmočnejših, kar jih je napisal Finžgar (Prekvata ovca, Sibirija, Desetnica, Za prazen nič itd.). Finžgar pa je morda samo v Prekvati ovci zgolj čisti umetnik, ki ga zanima usoda človeka sama, pri vseh drugih pa je tudi duhovnik in izrazit socialni delavec in borec s peresom, ne da bi pri tem trpela plastičnost njegovih podob in izvirnost njegove otipljive besede, ki s svojo prvobitno silo izražanja navezuje naravnost na naše izvire: na kmečko ljudstvo, ki v Finžgarjevi besedi govori kot morda ne več v nobenem drugem našem pisatelju.

Zadnji, XII. zvezek, prinaša Mladinske spise iz časa petdesetih let. Finžgar jih posveča svojemu očetu s predgovorom, v katerem se povrača v svojo mladost, v svojo rojstno hišo. Očetu je posvetil tudi eno svojih prvih povestic v »Pomladnih glasih« 1893, Francetov France, kjer je opisal njegovo mladostno učenje. Ta črtica začenja ciklus zgodbic iz otroškega življenja, ki jih je označil s skupnim imenom »Za pridne in poredne«. Tu sta dve povestici iz »Vrtca«, ki mu je bil Finžgar nekoč po Tomšičevi smrti urednik (basen Bobkova zaplata in Ciganasti škorec), potem pa romantične zgodbe iz »Pomladnih glasov«: dobro pisana zgodba o najdenčku za časa gorenjske železnice Vrbenski ovčar ter zgolj didaktičen opis Pintarjevega gospodarskega poduka Gospod Lovro, ki je kot nalašč berilo za kakšno gospodarsko čitanko! Kdor ne vidi, ne ve (Nova zapoved 1937) je slabša tendenčna koledarska zgodba, dočim je med temi gotovo najboljša, a najkrajša Miklavžev nožič (Kresnice 1932). V teh mladinskih povestih ni nič izrazito mladinskega, pod čimer si danes mislimo humor, karikaturo, drastičnost, živahnost v nagajivosti in vihrovosti, temveč so tu psihološko realistični opisi spominov na ljudi (oče) iz mladosti, romantična zgodba o otroku najdenčku (Vrbenski ovčar), kettejevski basen (Bobkova zaplata), didaktičen poduk o sadjarstvu in čebelarstvu (Gospod Lovro), nauk o dobrodelnosti spričo sodobne bede (Kdor ne vidi, ne ve) ter

dogodek ob Miklavževem darilu (Miklavžev nožič): vse pisano z izrazito vzgojnega vidika. Črtica Na pragu («Mentor» 1908/9) pa je psihološka čustvena slika materinih skrbi ob odhodu študenta v šole, kar predstavlja meditativen uvod v povest Študent naj bo («Mentor» 1909/10), ki je osrednja povest v tem zvezku. Ta povest je postala klasična slovenska dijaška povest ter ima tudi avtobiografski značaj. Če je Debevec v svojih Vzorih in bojih pokazal na notranjo rast in izobrazbo dijaka, je Finžgar v teh poglavjih pokazal nazorno in z veliko silo prvo leto dijakovanja v Ljubljani, kjer čudno sestavljena stanovajska družba vpliva na sicer nadarjenega dijaka, da konec leta pade. Je to realistično psihološka slika, ki bo ohranila svojo vrednost še dolgo časa. Zadnja povest pa je tudi zadnje Finžgarjevo delo Gospod Hudournik (DSM 1941), o katerem je DS prinesel že ob prvem izidu izčrpnjšo oceno. Kot Stritar z Gospodom Mirodolskim se je tudi Finžgar v zadnjem letu povrnil v mladinsko pisanje ter mu z Gospodom Hudournikom postavil svojevrstnega dvojnika. Prav tako kot Stritar je tudi Finžgar uglasil svoje zadnje delo na vzgojno plat ter pokazal na življenju živali, posebno ob svojem psičku Lisku načine bolj napačne kot prave vzgoje. Vrednost Gospoda Hudournika je prav tako kot vse Finžgarjeve tvorbe v jeziku in nazornosti, v čemer bo Finžgar za vedno ostal klasik slovenskega izražanja. S svojo zadnjo povestjo se je tako vsebinsko povrnil v svojo mladost in v opis gorenjskih hribov, ki jih je zapustil kmalu in šel na »mestni parket«, kjer mu je marsikdaj spodrsnilo v neki romantični lirizem, ki mu pod peresom ni zvenel tako izvirno in krepko kakor njegova domača kmečka epika.

Kakor je XI. zvezek izbor Finžgarjevih socialno vzgojnih črtic, tako je ta zvezek napolnjen s spisi, ki se tičejo mladinske vzgoje, katero podaja pisatelj v zgledih iz svoje mladosti in svoje starosti. Vsepovsod pa pride do veljave življenjska modrost, ki jo je pisatelj srkal že pri svojem očetu, h kateremu se povrača v svojem zadnjem delu, ter se tako povezal z živo tradicijo minulih rodov.

Založba je pripomnila, da je s tem XII. zvezkom končana zbirka Zbranih spisov. Toda prepričani smo, da samo za nekaj časa, kajti še mnogo gradiva čaka na novo objavo. Tako potopisi (Oranže in citrone iz Italije, Na Poljsko), govori, pesniška idila Triglav, ki ni brez vrednosti, itd. Vse to pa bo samo izpopolnilo podobo Finžgarja pisatelja in duhovnika, ki pisanje smatra ne samo kot poklic oblikovanja zgodb, temveč tudi svečeniški posel vzgajanja in voditeljstva, kar je posebno jasno stopilo na dan s tema dvema zvezkoma, posebno še s črticami iz zadnjih let, ki pa kljub tendenci — ali ni tudi Dickens tendenčen? — vzdržijo oblikovno, jezikovno in umetniško mojstrstvo.

Tine Debeljak.

Janez Jalen: Ovčar Marko. Povest. V Ljubljani, 1. aprila 1942-XX. Slovenčeva knjižnica, letnik I., št. 13. Str. 280. — **Trop brez zvoncev.** Povest. V Ljubljani, 1. oktobra 1941-XIX. Slovenčeva knjižnica, letnik I., št. 1. Str. 236.

Jalen je pričel svojo pisateljsko pot z dramsko trilogijo: Dom (1923), Srenja (1924), Bratje (1930), ki pa je pokazala takoj v začetku, da njegova moč ni v drami, marveč v epiki, kajti vsa ta dela so v bistvu pripovednega značaja. Da je ostal le pri teh zasnovah, bi bilo njegovo ime v književnosti že precej pozabljeno; toda šele povesti in novele, ki so sledile tem dramam, so sčasoma odkrile njegov pravi talent. V teh delih se je namreč J. razodel kot svojska pisateljska osebnost, ki je prinesla v slovensko slovstvo močno osebno noto. To izvirnost je izpričala že njegova prva povest Ovčar Marko (1928-29), ki je nastala popolnoma mimo takratnega literarnega okusa, kakor ga označuje vzpon ekspresionizma, kateri je prav tedaj samovšečno ril po labirintih pretiranega subjektivizma in ponosno preziral vso tvarnost. Poznejša dela, med katera spadajo Cvetkóva Cilka, novelska zbirka Previsi (1940) in Trop brez zvoncev (1939-40), pa so izšla že v razmahu novega naturalizma, ki je prikazoval predvsem le moralni in socialni razkroj sodobne družbe ter prav tako nekritično oboževal materijo, kot jo je predhodni ekspresionizem po krivici in brez potrebe zaničeval. Tako je J. ustvarjal mimo vseh gesel in struj. Ekspresionisti so mu zamerili idiličnost, ki je bila tuja njihovi duhovni problematiki, propagatorji naturalizma pa se niso hoteli sprijazniti z njegovo idealistično